

Kaikki Afganistanin sodat

■ ILKKA LINDSTEDT

Andrei Sergejeff: *Afganistanin historia. Silkkitietä kulttuurien risteykseen*. Gaudeamus 2011.

Afganistanin koko historiaa käsittelevät yleisteokset ovat varsin harvinaista herkkua, mutta nyt sellaisesta pääsee nauttimaan suomeksi. Kirjan kirjoittaja Andrei Sergejeff on tehnyt varsinaisen uroteon samoamalla läpi laajan lähdeaineiston ja kirjoittamalla yleistajuisen teoksen, joka käy läpi Afganistanin historian tapahtumat historian alkuhämäristä tähän päivään asti. Kirja on huolella tehty, sanalla sanoen komeaa katseltavaa, sekä varustettu informatiivisilla kartoilla ja kuvilla. Vaikka tapahtumat polveilisivat monimutkaisesti, Sergejeff onnistuu kirjoittamaan tavalla, jota lukijan on vaiquatonta seurata.

Sergejeff on onnistunut kiertämään sen ongelman, että Afganistanista on anakronistista puhua ennen 1700-lukua. Hän sitoo aikaisempaa historiaa käsittelevän osuuden laajempiin yhteyksiin, Keski- ja Etelä-Aasian tapahtumiin, pitäen myös Lähi-idän kehityskulut lukijan mielessä silloin, kun ne ovat tapahtumien kannalta olennaisia.

Vanhaa ja keskiaikaa käsittelevä osuus on reilun sadan sivun pituinen rautaisannos, jonka aikana lukijalle tulee tutuksi miltei koko Keski-Aasian historia, Persian muinaisista dynastioista Timur Lenkiin. Afganistanin paikka ”kulttuurien risteyksessä” tulee selväksi. Alueen historiaan on kaikkina aikoina vaikuttanut vahvasti indoiranilainen kulttuuri. Alueen merkittävimpänä kirjakielenä oli pitkään persia, ja tä-

nä päivänä merkittävä osa väestöstä puhuu daria, persian murretta. Uskontojen, kristinuskon ja islamin mutta toisaalta myös hindulaisuuden ja buddhalaisuuden, rooli tulee myös selväksi. Islamiin 600-luvun alussa kääntyneet arabit tekivät nykyisen Afganistanin alueelle ryöstöretkiä jo 600-luvun loppupuoliskolla, mutta seudun asukkaiden kääntyminen islamiin oli hyvin hidas, monta vuosisataa kestänyt prosessi. Vaikka nykyisen Afganistanin alueen valtaapitävät olivat 900-luvulta eteenpäin muslimeita, ei muunuskoisia liiemmin vainottu vaan heidät jätettiin rauhaan, kunhan he vain maksoivat veronsa.

1700-luvun aikana dorrani-dynastia nousi johtavaksi tekijäksi alueella, joka käsitti noin nykyisen Afganistanin (kyseinen dynastia vaikutti Afganistanin valtapolitiikassa aina vuodesta 1747 vuoteen 1978). Afganistanin kasvukivut olivat siten verrattain pienet, joskin maan itsenäistyttyä vuonna 1919 afganistanilaiset kokivat menettäneensä suuren pashtualueen (”Pashtunestanin”) Pakistanin puolelle. Maa ei myöskään joutunut imperialismiin uhriksi siinä määrin kuin moni muu valtio, joskin kaksi afgaanisotaa 1800-luvulla olivat raskaita. Afganistan onnistui pysymään neutraalina maailmansotien ajan, ja sen pitkään jatkunut liittoutumattomuuden periaate oli oivallista politiikkaa.

1900-luvulle tultaessa Afganistan oli kuitenkin monella tapaa takapajuinen. Syitä tälle voi etsiä siitä, että alue ei koskaan täydellisesti toipunut mongolien ja myöhemmin Timur Lenkin valloitusten tuhosta. Myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alussa alue lähinnä taantui. 1500-luvulta lähtien kauppa-

varat, jotka ennen olivat kulkeneet Keski-Aasian ”silkkitietä” pitkin, kuljetettiin yhä useammin meriteitse, minkä vuoksi moni merkittävä kauppareitin varrella sijainnut kaupunki kuihtui. Monet 1700–1800-lukujen Afganistanin hallitsijat katsoivat elitistisesti, että väestön sivistäminen ei ollut tarpeen. Modernisoitumisyritykset 1900-luvulla, esimerkiksi Amanallah Khanin valtakaudella (1919–29), olivat liian radikaaleja, huonosti suunniteltuja eivätkä ne nauttineet massojen tukea.

Kommunistien vallankumous vuonna 1978 suisti maan veriseen kriisiin vyyhtiin. Kommunistit ajoivat maan joukkopuhdistuksiin ja pysyivät Neuvostoliitolta apua taistelussa heitä vastustavia voimia vastaan. Tämä johti neuvostomiehitykseen ja sisällissotaan, joka on enemmän tai vähemmän yhtämittaisesti kestänyt näihin päiviin saakka. Neuvostomiehityksen aikana yli miljoona siviiliä sai surmansa. Tämän jälkeen vallan legitimoijana ovat toimineet yksinkertaisesti aseet. Afganistanin – kuten minkä tahansa alueen – tulevaisuuden ennustaminen tarkasti on mahdotonta, mutta luultavaa on, että ISAF-joukkojen lähdettyä taalebaneilla tulee olemaan taas merkittävä rooli maan voimapolitiikassa. Valitettavasti Sergejeff ei käsittele viimeisten vuosien kehitystä (Barack Obaman presidenttitydestä alkaen) ollenkaan; olisi mielenkiintoista kuulla, mitä mieltä hän on nykytilanteesta.

Sergejeffille kuuluu erikoismaininta siitä tarkkuudesta, millä hän käsittelee alueen etnistä koostumusta, uskonnollisia virtauksia ja kielitilannetta kulloisenakin maailmanaikana. Teos kuitenkin vyöryt-

tää poliittisia ja sotahistoriallisia tapahtumia liikaa. Lukuisat henkilöiden, dynastioiden ja heimojen nimet saattavat hämmentää lukijaa, joka ei ole aiemmin tutustunut Keski-Aasian historiaan. Vaarana on myös, että lukijalle jää kirjasta sellainen mielikuva, että Afganistanin historia on yhtä sotaa. Teos käsittelee hyvin ohuelti kulttuurihistoriaa, tieteitä ja taiteita. Oppineiden ja taiteilijoiden saavutusten esiintuominen olisi hälventänyt stereotyyppioita, joita monella suomalaisellakin varmasti on. Kun teos toteaa vähäsanaisesti, että ghaznavidien aikaan nykyisen Afganistan alueella kulttuuri kukoisti, kaipaisi lukija esimerkkejä. Sergejeff olisi voinut mainita esimerkiksi, että kuuluisa persialainen runoilija Ferdousi omisti nykyään Persian kansalliseepoksena tunnetun *Shahnamen* kyseisen dynastian hallitsijalle Mahmud Ghaznaville.

Teoksen ote on sikäli hieman vanhanaikainen, että se lähestyy historiaa suurmiesten kautta. Tavallisella kansalla on opuksessa lähinnä sivuosa. Minua ainakin kiinnostaisi tietää, minkälaista kansan arki on kulloinkin ollut. Minkälaisissa ammateissa he työskentelivät, miten kävivät kauppaa? On ymmärrettävää, että meidän on vaikea sanoa tämänkaltaisista asioista paljoakaan ennen uutta aikaa, sillä lähteinämme toimivat ennen kaikkea arabian- ja persiankieliset kronikat, jotka olivat kiinnostuneet lähinnä valtaapitävistä. Saman ongelman ei kuitenkaan pitäisi vaivata modernin ajan tutkimista.

Vaikka teos on pääasiallisesti tarkkuudella kirjoitettu, muuttaman arabian- ja persiankielisen fraasin kääntämisestä täytyy moitita. Sivulla 34 *Kaferestan* on kään-

netty liiankin kirjaimellisesti kielten maana, vaikka pakanoiden tai väärauskoisten maa olisi kuvaavampi ilmaus. Afganistanin ensimmäisen lehden nimi, *Shams al-nahar*, tarkoittaa tietysti ”Päivän aurinkoa”, eikä ”Aamuaurinkoa”, vaikka jälkimmäinen suomeksi kauniimmalta kuulostaakin (s. 176). Joitain muitakin epätarkkuuksia kirjaan on jäänyt. Esimerkiksi zarathustralaisten ”hiljaisuuden tornien” esittäminen jo varhaiseen uskontoon sisältyvänä elementtinä (s. 43) on harhaanjohtavaa, sillä kyseessä on perin myöhäinen innovaatio. Vaikka Sergejeffin kieli on pääsääntöisesti tarkkaa, ei lukija voi olla hämmentymättä lukiessaan että heftaliitit ”seurasivat edeltäjiensä mallia numismatiikassa” (s. 69). Tarkoitus olisi varmaan sanoa, että uudet hallitsijat painoivat kolikoita vanhan mallin mukaan (eivätkä tutkineet niitä). Sergejeff esittää myös mielestäni hieman kummallisen tulkinnan Molla Umarin, talebanien johtajan, asemasta (s. 302). Umar tuntuu julistaneen olevansa, ei enempää eikä vähempää, koko islamilaisen maailman kalifi. Kalifin virka ei ole ristiriidassa sunnalaisuuden kanssa vaan on sen klassisen opin kovaa ydintä.

Yllä esitetyn kritiikin ei pidä antaa sumentaa sitä tosiasiaa, että teos on upea saavutus. Kirjaa voi suositella laajalle lukijakunnalle, varsinkin kun se käsittelee pitkäaikaista ajanjaksoa ja pitää jatkuvasti Afganistanin historian laajemmassa kontekstissa.

**Kirjoittaja on projektitutkija Helsingin yliopiston Maailman kulttuurien laitoksella. Hän kirjoittaa väitöskirjaa varhaisesta arabiankielisestä histori-
ankirjoituksesta.**